

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL CHILDREN FOR RESEARCH ACTIVITIES

Статтю присвячено проблемі підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до здійснення науково-дослідної діяльності як необхідної умови зростання професійного рівня фахівця, орієнтації в наукових розробках і практичному досвіді. З'ясовано, що професійна підготовка педагога – це система організаційно-педагогічних заходів закладу вищої освіти, спрямована на формування загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, які забезпечують готовність особистості до здійснення професійних функцій. Доведено, що професійна підготовка вихователя закладу дошкільної освіти має бути комплексною у всій системі навчання, а сучасний вихователь дітей дошкільного віку має бути професіоналом, який орієнтується в наукових досягненнях, інноваціях, володіє різними методами та прийомами розвитку, навчання та виховання дітей, здатний до саморозвитку та самовдосконалення. Автором наголошується на необхідності формування дослідницьких умінь, що можливо лише за умов спеціально організованої науково-дослідницької роботи зі здобувачами закладів вищої освіти, запровадження нових технологій підготовки майбутніх вихователів до здійснення дослідницької діяльності. Обґрунтовується важливість науково-дослідної роботи студентів як обов'язкової частини освітнього процесу та наукової діяльності закладу вищої освіти, подано напрями та види діяльності студентів у межах НДР. Визначено, що основними цілями науково-дослідної діяльності майбутніх вихователів є поглиблене вивчення теоретичного матеріалу та практичного досвіду з обраної теми, застосування сучасних освітніх підходів та технологій до практики в закладах дошкільної освіти, проведення дослідження та формулювання на основі одержаних матеріалів певних висновків і рекомендацій щодо впровадження у масову практику діяльності освітніх закладів. Запропоновано практичні завдання, які сприяють формуванню дослідницьких умінь.

Ключові слова: професійна підготовка, науково-дослідна діяльність, дослідницькі вміння, майбутній вихователь закладу дошкільної освіти.

The article is devoted to the problem of training future preschool teachers for the implementation of research activities, as a necessary condition for the growth of the professional level of a specialist, orientation in scientific developments and practical experience. It was found out that the professional training of a teacher is a system of organizational and pedagogical activities of a higher education institution, which is aimed at the formation of general and special (professional) competencies that ensure the professional readiness of the individual to perform professional functions. It is proved that the professional training of a preschool teacher should be comprehensive throughout the system of education, and the modern teacher of preschool children should be a professional who is guided in scientific achievements, innovations, has various methods and techniques for the development, training and upbringing of children, capable of self-development and self-improvement. The author emphasizes the need to form research skills, which is possible only under the conditions of specially organized research work with applicants of higher education institutions, the introduction of new technologies for training future teachers for research activities. The importance of research work of students is substantiated as a mandatory part of the educational process and scientific activity of the institution of higher education, the directions and activities of students within the framework of research work are presented. It is determined that the main goals of the research activities of future teachers are an in-depth study of theoretical material and practical experience on the chosen topic, the application of modern educational approaches and technologies to practice in preschool educational institutions, conducting research and formulation on the basis of the received materials of certain conclusions and recommendations for their implementation in the mass practice of activities of educational institutions. Practical tasks that contribute to the formation of research skills are proposed.

Key words: vocational training, research activities, research skills, future teacher of preschool education.

УДК 378.093.5.011.3-051:373.2]:001.89
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/37.43>

Зубцова Ю.Є.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. У контексті динамічних змін національної системи освіти висувуються нові вимоги до професійної підготовки майбутніх вихователів, у яких мають бути сформовані загальні та фахові компетентності. Головною метою освітніх новацій має стати підготовка кваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців, здатних результативно розв'язувати складні освітні завдання, вирішувати проблеми інноваційного й дослідницького характеру, що передбачають застосування компетентностей щодо навчання та виховання дітей дошкільного віку. Сучасні вихователі мають бути спроможні реалізувати мету дошкільної освіти –

забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок. Підвищена увага до професійної підготовки майбутніх фахівців із дошкільної освіти цілком виправдана, адже головним організатором педагогічного процесу в закладах дошкільної освіти є вихователь.

Наразі для підготовки майбутнього вихователя необхідно формувати готовність до науково-дослідницької діяльності спочатку для навчання та, відповідно, виконання вимог освітньо-професійної програми, у закладі вищої освіти, в якому навчається здобувач, а потім для практичного

застосування наукових знань, поширення і дослідження методів роботи у власне професійній діяльності у закладі дошкільної освіти.

У законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти окреслено напрями оновлення освіти, зорієнтовані на особистісне зростання майбутнього педагога та формування фахових компетентностей, необхідних вихователів закладу дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемами підготовки фахівців у закладах вищої освіти займалися такі вчені, як О. Абдулліна, Г. Аксьонов, А. Алексюк, Л. Артемова, Ю. Бабанський, В. Базелюк, В. Бондар, Н. Буринська, С. Гончаренко, І. Зязюн, Є. Карпова, В. Кремень, С. Мартиненко, В. Огнев'юк, О. Пехота, І. Підласий, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сластьонін, С. Фрідман, І. Шапошнікова, М. Ярманченко та ін.

Проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів висвітлювали у своїх працях Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Голота, Т. Жаровцева, М. Євтух, Л. Загародня, Л. Зданевич, О. Кононко, В. Кузь, О. Кучерявий, В. Логінова, Н. Лисенко, І. Луценко, М. Машовець, Л. Плетеницька, Т. Поніманська, Т. Слободянюк та ін.

Вивченню проблеми підготовки до дослідницької діяльності майбутніх педагогів у фаховій підготовці присвячено наукові праці В. Базилюк, В. Бондаря, В. Борисова, Л. Виготського, О. Запорожець, І. Зязюна, Н. Кузьміна, Г. Люблінської, С. Рубінштейна, О. Савченко, О. Сисоєвої, Л. Хомич та ін.

Аспекти науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти вивчали також Ю. Волинець, І. Гавриш, М. Головань, Н. Голуб, І. Каташинська, М. Князян, Є. Кулик, О. Листопад, В. Нестеренко, Л. Ніколаєва, Г. Пономарьова, Є. Спіцин, Л. Суцценко, В. Шейко та інші вчені.

Аналіз стану проблеми в науковій літературі свідчить про те, що частіше дослідники приділяють увагу змісту дослідницької діяльності загалом, проте специфіка підготовки до педагогічної дослідницької діяльності майбутніх вихователів залишається малодослідженою.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Одним із важливих завдань вищої освіти є підготовка здобувачів освіти до дослідницької діяльності та організації власного дослідження під час навчання, формування готовності до дослідницької діяльності як необхідної умови зростання професійного рівня фахівця, орієнтації в наукових розробках і практичному досвіді.

Так, у Стандарті вищої освіти України для першого (бакалаврського) рівня для спеціальності 012 Дошкільна освіта (2019) наголошується на необхідності формування здатності працювати з джерелами навчальної та наукової інформації, знахо-

дити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

У Стандарті вищої освіти для другого (магістерського) рівня вищої освіти (2020) зазначено, що мінімум 30% освітньо-наукової програми та 20% освітньо-професійної програми має бути спрямовано на науково-дослідницьку роботу, а протягом навчання має сформуватися здатність до проведення досліджень на відповідному рівні та здатність до створення та впровадження в практику наукових розробок, спрямованих на підвищення якості освітньої діяльності та освітнього середовища в системі дошкільної (зокрема інклюзивної) освіти.

Отже, для підготовки майбутнього педагога-дослідника (компетентного фахівця в галузі дошкільної освіти на рівні вимог, зазначених у стандартах вищої освіти) необхідно формувати дослідницькі знання та вміння, що можливо лише за умов спеціально організованої науково-дослідницької роботи зі здобувачами закладів вищої освіти. Освітній процес ЗВО має забезпечити ґрунтовну професійну підготовку майбутніх вихователів до дослідницької діяльності, створити сприятливі умови для формування готовності до здійснення власних досліджень. Саме тому перед викладачами постає необхідність у запровадженні нових технологій підготовки майбутніх вихователів до здійснення дослідницької діяльності.

Мета статті – визначити специфіку змісту підготовки до науково-дослідної діяльності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Реформування системи освіти загалом та дошкільної зокрема відображаються на змісті підготовці майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Дошкільна освіта є першою ланкою в системі освіти, яка впливає на становлення і творчу самореалізацію особистості, ціннісне ставлення до навколишнього світу, формування її життєвої компетентності, рівень навчальних досягнень у подальшій освіті. Отже, вкрай важливим є врахування цієї особливості у підготовці здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Упровадження нового Державного стандарту дошкільної освіти потребує перегляду освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фахівців у цій галузі. Так, сучасний вихователь дітей дошкільного віку – це професіонал, який орієнтується в наукових досягненнях, інноваціях, володіє різними технологіями розвитку, навчання та виховання дітей, здатних до саморозвитку, самовдосконалення, самомоделювання та самопроєктування в різних сферах життєдіяльності, зокрема і професійній [7, с. 91].

Професійна підготовка педагога – це система організаційно-педагогічних заходів закладу вищої освіти, спрямована на формування загальних і

спеціальних (фахових) компетентностей, які забезпечують готовність особистості до здійснення професійних функцій.

Система фахової підготовки здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта, як і підготовка всіх педагогів, має становити цілісний комплекс структурних елементів, що перебувають між собою у певних зв'язках, взаємодіють одне з одним і утворюють цілісну єдність.

Аналіз публікацій щодо специфіки тлумачення поняття «професійна підготовка майбутніх вихователів» демонструє багатоаспектність пропонованих науковцями трактувань.

Так, професійну підготовку фахівців дошкільної освіти Н. Мельник визначає як «результат комплексного освітнього процесу, що характеризується широтою загального світогляду і високої загальної культури особистості, володінням професійними знаннями з педагогіки, психології, теорії та наукових основ управління; це спроможність вихователя реалізувати свої знання на практиці; це вміння застосовувати весь спектр традиційних та інноваційних методів психолого-педагогічного, соціального дослідження, всього комплексу педагогічних і управлінських умінь» [5, с. 108].

Дослідники І. Прокопенко та О. Мкртчян розглядають поняття «підготовка майбутніх вихователів» як цілісний освітній процес, спрямований на формування здатності майбутніх вихователів до набуття знань, фахових умінь, професійного мислення, розвиток особистісних якостей, що стимулюватимуть саморозвиток та самовдосконалення в подальшій професійній діяльності [6, с. 148].

Г. Беленька стверджує, що фахова підготовка майбутніх вихователів є «цілісним комплексом структурних елементів, що перебувають між собою у певних зв'язках, взаємодіють одне з одним і утворюють цілісну єдність». Вона зазначає, що послаблення будь-якої з цих ланок неминуче призводить до порушення цілісної системи підготовки висококваліфікованого вихователя дітей дошкільного віку [2, с. 286].

З огляду на такі вимоги, професійна підготовка вихователя закладу дошкільної освіти має бути комплексною у всій системі навчання, а одним із важливих завдань підготовки має бути забезпечення готовності майбутніх вихователів до дослідницької діяльності.

Загальновідомо, що науково-дослідна робота студентів є обов'язковою частиною освітнього процесу та наукової діяльності закладу вищої освіти та першим етапом у підготовці потенційних наукових кадрів. Звідси виникає потреба в цілеспрямованому формуванні дослідницьких умінь здобувачів освіти, а саме вмінь здобувати та переробляти інформацію шляхом самостійної науково-пізнавальної діяльності, що дозволить максимально виявити себе у майбутній професії.

Обов'язковість науково-дослідної діяльності здобувачів освіти проголошується законами України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність». Так, у розділі XI Закону України «Про вищу освіту» визначено особливості провадження наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності у закладах вищої освіти (мету і завдання, організацію, організаційні форми провадження, права інтелектуальної власності та їх захист тощо). У статті 5 (Рівні та ступені вищої освіти) чітко зазначено, що на другому (магістерському) рівні вищої освіти передбачено набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування завдань дослідницького та/або інноваційного характеру в певній галузі професійної діяльності.

У пункті першому статті 19 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» наголошується, що наукова та науково-технічна діяльність у закладах вищої освіти є невід'ємним складником освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти.

Традиційно науково-дослідна діяльність (далі – НДД) здобувачів освіти поділяється на два основні напрями залежно від змісту і характеру проведення:

1) науково-дослідна робота студентів, що передбачена навчальними планами й освітньо-професійними програмами (далі – ОПП) та є обов'язковою;

2) науково-дослідна робота студентів, яка проводиться в позааудиторний час і доповнює освітній процес.

Деякі дослідники виокремлюють третій напрям або вид науково-дослідної роботи, як-от дослідження студентів, які проводяться в позааудиторний час разом із науковцями університету, а також до окремого напрям уналежнюють науково-організаційні заходи (конференції, конкурси, олімпіади, науково-дослідницьку роботу або діяльність студентів у гуртках, проблемних групах, лабораторіях тощо).

У межах НДД, яка передбачена навчальними планами, та ОПП студенти вчать писати реферати з навчальних дисциплін, виконують лабораторні, практичні, семінарські завдання, ІДЗ, які включають елементи наукового пошуку (складання таблиць, структурних схем, інтелект-карт, глосарія, анотування статей, книг або окремих розділів); виконують завдання дослідницького характеру в період проходження навчальної та виробничої практики і, звичайно, здійснюють самостійні наукові дослідження (курсіві, магістерські, наукові проєкти), під час підготовки яких формують навички формулювання науково-категоріального апарату, розроблення методики констатувального, формувального та контрольного

етапів експерименту (залежно від курсу навчання та рівня вищої освіти).

Крім того, у більшості закладів вищої освіти є окремі курси, які готують студентів до НДД («Основи науково-дослідної роботи», «Організація наукових досліджень», «Організація та планування наукового дослідження», «Методика та організація наукових досліджень», «Методологія та організація наукових досліджень» тощо), або в межах навчальних дисциплін («Дошкільна педагогіка», «Загальна психологія», «Вступ до спеціальності») вводяться модулі і теми, спрямовані на формування вмінь працювати з літературою, складати бібліографічні описи, картотеки, проводити діагностику тощо.

До видів діяльності науково-дослідної роботи, яка проводиться в позааудиторний час, належать: участь у роботі проблемних груп, наукових (предметних) гуртків, лабораторій; участь та виступи на наукових та науково-практичних конференціях, семінарах; участь у виконанні держбюджетних або госпрозрахункових наукових робіт; проведення досліджень у межах творчої співпраці кафедр, факультетів; написання та публікація одноосібних тез, статей або у співавторстві з науковим керівником; участь у конкурсах, конференціях, олімпіадах. Такі напрями роботи в ЗВО сприяють формуванню дослідницьких умінь здобувачів освіти.

Ми погоджуємось із думкою О. Вержиховської, В. Гурського та М. Плахтій у тому, що наукова підготовка необхідна не тільки в організації наукової діяльності, а й у виробленні вміння поставити мету та визначити завдання професійної педагогічної діяльності, окреслити шляхи вдосконалення організації навчально-виховних процесів і явищ. Організація і проведення студентських наукових досліджень спрямовані на підвищення рівня фахової підготовки випускників, розвиток у них творчого потенціалу, розширення загального наукового кругозору, що набуває особливого значення в сучасних умовах інтенсифікації навчально-виховного процесу [3].

Основними цілями науково-дослідної діяльності майбутніх вихователів є поглиблене вивчення теоретичного матеріалу та практичного досвіду з обраної теми, застосування сучасних освітніх підходів та технологій до практики в закладах дошкільної освіти, проведення дослідження та формулювання на основі одержаних матеріалів певних висновків і рекомендацій щодо впровадження у масову практику діяльності освітніх закладів.

Визначаючи зміст теоретичної і практичної готовності вихователя ЗДО, Л. Алексєнко-Лемовська наголошує на важливості узагальненого вміння педагогічно мислити, складниками якого є: здійснення професійної педагогічної діагностики, ретроспективного аналізу для визначення законо-

мірностей розвитку, уявлення процесу можливого розвитку, формулювання й аналізування педагогічних гіпотез, установлення наслідків і використання методів екстраполяції педагогічних знань, використання методів мисленнєвого експерименту, моделювання, конструювання педагогічної діяльності в ЗДО з реалізації встановленого прогнозу та управління процесом реалізації кожної дитини окремо, всього дитячого колективу, які є об'єктами прогнозу та процесу здійснення власної педагогічної діяльності [1, с. 8].

У своєму дисертаційному дослідженні та низці наукових статей Ю. Волинець ґрунтовно порушила питання формування дослідницьких умінь майбутніх вихователів. Так, дослідницькі вміння дошкільних педагогів розглядаються Ю. Волинець як такі, що поєднують інтелектуальні знання і практичні вміння, забезпечують здатність особистості до самостійних спостережень, узагальнень, аналізу процесів і явищ дійсності, а також набуття нових знань і їх застосування відповідно до окресленої мети дослідницької діяльності [4, с. 194].

Сучасні дослідники присвячують свої праці не тільки теоретичному аспекту проблеми формування дослідницьких умінь вихователів, а й конкретним методичним рекомендаціям. Так, О. Листопад та В. Нестеренко узагальнили форми науково-дослідної роботи, які враховують специфіку діяльності майбутніх вихователів; Т. Лесіна запропонувала запровадження тренінгових завдань-вправ, які сприяють оптимізації дослідницької діяльності студентів у квазіпрофесійній ситуації; Ю. Волинець сформулювала умови формування дослідницьких умінь майбутніх вихователів.

Ми пропонуємо практичні завдання, що сприяють формуванню дослідницьких умінь здобувачів:

- визначити вимоги до змісту наукового тексту;
- проаналізувати Положення про Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ЗВО;
- написати есе «Форми захоплення студентської молоді до науково-дослідної роботи»;
- скласти правила роботи над власним науковим дослідженням;
- скласти пам'ятку студентові, який уперше готує курсову роботу;
- запропонувати способи розумового розвантаження;
- підготуватися до дискусії «Плагіат у науці»;
- скласти перелік актуальної тематики педагогічних досліджень за останні п'ять років;
- зробити анотації на монографію та наукову статтю;
- оформити титульний лист та скласти зміст (план) роботи обраної тематики відповідно до вимог кафедри;

– скласти до обраної теми дослідження список наукових джерел, користуючись відповідними нормативами;

– зробити письмовий порівняльний аналіз тлумачення одного з базових понять теми дослідження:

Поняття	Автор	Тлумачення	Джерело
Ключове поняття		1	
		2	
		3	
		4	
		5	

– сформулювати вказані нижче види запитань для анкети на тему «Університет очима студентів» (закрите, напівзакрите, відкрите, демографічне, фільтрувальне, основне і контрольне до нього, непряме, закрите зі шкалою відповідей);

– дібрати необхідний для проведення педагогічного дослідження обраної теми діагностичний інструментарій (опитувальники, анкети, тести та ін.);

– розробити програму власного педагогічного дослідження (актуальність обраної теми, тема дослідження, мета дослідження, завдання дослідження, гіпотеза дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, теоретичне значення дослідження, практичне значення дослідження).

Ці завдання можна використовувати на практичних заняттях відповідних дисциплін (тем, модулів), які спрямовані на формування дослідницьких умінь. Складність завдань варто варіювати залежно від курсу навчання, ступеня здобуття освіти, рівня підготовки студентів.

Висновки. Отже, вдосконалення професійної підготовки педагогів загалом та вихователів ЗДО зокрема завжди залишається актуальною проблемою, тому що суспільне замовлення та суспільні вимоги щодо підготовки конкурентоспроможних фахівців постійно змінюються відповідно до глобальних змін у світі. Освітній процес закладу вищої

освіти має забезпечити умови для формування дослідницьких умінь здобувачів освіти, здійснювати заходи для виявлення і розвитку творчих здібностей, активно залучати до науково-дослідної діяльності в межах ЗВО та формувати готовність до здійснення власних досліджень у професійній діяльності. Подальші перспективи досліджень полягають у визначення стану готовності майбутніх вихователів до дослідницької діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексєнко-Лемовська Л.В. Тенденції розвитку вітчизняної дошкільної освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 5. С. 6–14.

2. Беленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 320 с.

3. Вержиховська О.М., Гурський В.А., Плахтій М.П. Науково-дослідна діяльність в галузі освіти: навчально-методичний посібник. Вид. 2-е, доповнене і перероблене / за ред П.Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський : МЕДОБОРИ ПП, 2015. 137 с.

4. Волинець Ю.О. Формування дослідницьких умінь у студентів – майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 15. С. 193–200.

5. Мельник Н.І. Професійна підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів у контексті компетентнісної парадигми вітчизняної освіти: проблема визначення структури професійної компетентності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 73(1). С. 107–115.

6. Прокопенко І. Ф., Мкртічян О.А. Сучасні дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів у педагогічній теорії та практиці. *Педагогіка та психологія: збірник наукових праць*. 2019. Вип. 61. С. 146–164.

7. Трофаїла Н.Д. Сучасна професійна підготовка майбутніх вихователів у системі дошкільної освіти України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 65. Т. 1. С. 89–92.